

negotiatione, et similia, est contra libertatem ecclesiasticam. Quæ omnia exempla, si quis ea recte consideret, ad directam oppositionem et violationem ecclesiasticæ libertatis pertinent, atque ita indicat Cajetanus, solam illam legem esse per se et natura sua contra libertatem ecclesiasticam, quæ directe contra illam disponit. Unde in eodem verbo, cap. 37, ait, actiones prohibitas in dicto cap. ult., de Immunitate Ecclesiar., in 6, non esse proprie contra libertatem ecclesiasticam, sed contra humanam societatem; quia vero in odium Ecclesiæ fiunt, præsumi contra libertatem ecclesiasticam fieri.

8. Et hanc opinionem sequitur Navar., in Sum., cap. 27, n. 119 et 120. Fundantur primo, quia dictum c. ult. utitur verbo præsumendi, dicens: *Cum talia in derogationem ecclesiasticæ libertatis præsumantur.* Secundo, quia cum actio ipsa, seu verba legis directe non lædant libertatem, transgressio et derogatio pendet ex intentione facientis: si enim id faciat animo gravandi clericos, erit violatio libertatis; si autem id faciat propter suum commodum, permittens gravamen aliorum, non erit contra libertatem, quamvis interdum esse possit contra charitatem, vel contra humanam societatem. Cum ergo de intentione non possit constare, neque etiam certo judicari potest, sed ad summum præsumi violatio libertatis ecclesiasticæ, quatenus talis intentio ex circumstantiis externis præsumi poterit. Unde juxta hanc sententiam, si contingat veritatem non subesse præsumptioni, in conscientia non erit violatio libertatis.

9. *Contraria sententia eligitur.* — *Probatur primo.* — Nihilominus contrariam sententiam veram censeo, quam aperte tenet Glossa, in illo cap. ult., ibi communiter probata, et in dicto c. *Quanto*, ubi bene Panormitanus. Sumitur etiam ex communi sententia Bartol., in Authent. *Cassa*, C. de Sacros. Eccles., et aliorum, dicentium omnem legis civilis dispositionem, per quam clerici redduntur timidiores, esse contra libertatem ecclesiasticam, non præsumptive tantum, sed vere et proprie, ut in superioribus explicavimus. Probatur autem primo ex dicto cap. *Quanto*, de Privileg., ubi non dicitur similes sententias aut dispositiones legum præsumi, sed esse in fraudem privilegii, et per illas observari verba, non vim et potestatem privilegii; ergo, si non servatur, violatur vis et potestas privilegii; hæc autem est vera, non præsumpta violatio.

10. *Secundo.* — Unde argumentor secundo,

ex generali principio legis *Non dubium*, in quo Pontifex in illo textu fundatur: *Non dubium est, in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem*, ubi non dicitur præsumi committere in legem, sed certum esse committere, ut dicitur etiam in ultima regula juris, in 6; at committere in legem, est contra legem peccare aut agere, ut constat ex proprietate verbi latini, et ex glossis, et communi expositione in citatis iuribus, præsertim ex Bart., in dicta l. *Non dubium*. Imo addit Gloss., in c. *Si postquam*, de Elect., in 6, verb. *Mente*, eadem poena puniri, qui in legem committit per fraudem et sub verborum cortice, ac illum qui aperte et directe contra legem agit; ergo eodem modo vere et proprie violat legem, seu privilegium immunitatis, qui indirecte illam violat, quia in fraudem privilegii agit, ut in dict. c. *Quanto* dicitur. Tertio est propria ratio, quia in moralibus voluntas indirecta ad directam revocatur, eandemque speciem malitiæ participat, ut est primum principium in materia morali; nam voluntarium directum et indirectum ad idem reducuntur, ut non impedire nocentum, cum possis et debeas, perinde est ac directe nocere, et sic de aliis. Sic ergo in præsentibus refert quod violatio sit indirecta, si in re eundem habeat effectum. Et confirmatur, quia alias vel inutile esset privilegium, vel saltem multum minueretur, si per unam viam quasi obliquam (ut sic dicam) liceret; quod directe et simpliciter est per privilegium prohibitum.

11. *Satisfit fundamentis oppositæ sententiæ.* — *Primo.* — Ad fundamentum contrariæ sententiæ de verbo, *Præsumantur*, quo utitur dictum cap. ult., responderi potest, primo, interdum vocari præsumptionem illam quæ sub aliqua fraude vel simulatione fit, etiam si vere fiat, et non tantum fieri præsumatur. Secundo vero et melius dicitur, ibi verbum præsumendi non significare iudicium, vel suspicionem quæ de tali facto ex conjecturis ejus desumitur, sed significare modum operandi ex certa scientia et deliberatione, vel quadam animi arrogantia ac temeritate. Nam usus hujus verbi in hac significatione valde communis est in jure canonico, et ita sumitur in illo textu; imo bis in eadem significatione ibi ponitur: primo, in narratione facti, ibi, *aut alia obsequia eximere præsumant*, et iterum in reddenda ratione juris, seu excommunicationis latæ, ibi: *Cum talia in derogationem ecclesiasticæ libertatis præ-*

sumantur, utique non a jure, sed ab illis qui talia facere vel præcipere præsumunt, sicut prius dictum fuerat. Unde ille textus sic expositus potius confirmat quod diximus, nam talia puniuntur ut vere et ex præsumptione contra libertatem Ecclesiæ facta. Addi etiam potest quod, licet illa de se non esset vera violatio libertatis ecclesiasticæ, ex vi illius textus prohibentis illam, jam esset vera violatio libertatis. Sed, licet hoc ex hypothesi vere dictum sit, simpliciter non censeo similes actiones esse contra libertatem ecclesiasticam quia ibi prohibentur propter periculum et præsumptionem, sed potius e contrario, ibi prohiberi sub censura speciali, quia revera de se sunt violationes libertatis ecclesiasticæ; nam hæc ratio ibi redditur, et supponitur in re substitisse ante illam legem.

12. *Secundo.* — Ad secundum respondeo, sicut recte Cajetanus, citato loco, de violatione directa dixit, non pendere ex intentione operantis, sed operis, ita etiam dicendum esse de violatione indirecta. Nam si legislator civilis ferat legem quæ re vera sit contra libertatem ecclesiasticam, saltem indirecte, quamvis non intendat clericorum nocentum, sed suum vel suorum civium commodum, contra libertatem ecclesiasticam peccat, quia, ut dixi, in materia morali eadem est ratio de directo et indirecto. Si autem legislator civilis directe tale gravamen imponeret, contra libertatem ecclesiasticam ageret; ergo idem est, licet indirecte id faciat. Quapropter non potest illa dici tantum permissio, quia magistratus civilis tenetur simpliciter vitare tale gravamen clericorum. Alioqui si in casu dicti cap. ultim., laici illas actiones prohiberent, non intendentes gravamen clericorum, sed suum commodum, non agerent contra libertatem, nec illam censuram incurrerent, quod absurdum est.

13. Ad melius autem intelligendam hanc indirectam violationem immunitatis, oportet advertere non differre a directa in materia; imo necessarium esse ut in eadem materia versetur, utique prohibita per immunitatem, ita ut differentia solum sit in modo, nam in una violatione, actio vel lex recta tendit ad personam clerici; in altera vero, scilicet indirecta, solum per circuitum. Si quis tamen attente consideret, semper illam attingit, saltem in obliquo, ut cum lex prohibet laico ne vendat necessaria clerico, etc. Imo, licet quoad obligationem legis non directe imponatur clerico, quoad effectum ita in illum

redundat, ut vel talem effectum directe efficiat, si onerosus sit, vel indebite impediatur, si sit favorabilis et debitus. Sicut qui impedit alium ne mecum communicet, me directe privat communicatione illius, vel saltem inique illam impedit; et qui prohibet vel detinet notarium ne adsit testamento clerici, satis directe impedit clericum ne testamentum facere possit; et multa similia in Glossis, et legibus tractatis videri possunt, quæ sub illa generali regula comprehenduntur: *Non refert cum quo lex loquatur, sed in quem intentio legis dirigatur*, lex *Cum pater*, § *Donationis*, ff. de Legat., 2.

CAPUT XXXIV.

QUIBUS MODIS ACTIONES CONTRA LIBERTATEM ECCLESIASTICAM EXCUSARI SOLEANT, ET QUID DE ILLIS JUDICANDUM SIT.

1. *Sex modi quibus immunitatis violatio excusatur.* — Cum laici magistratus et iudices frequenter ecclesiasticam immunitatem invadere soleant, varias rationes excogitarunt, quibus actiones suas honestare, et a sacrilegii et injustitiæ crimine excusare valeant, quas in fine hujus libri proponere et examinare necessarium duxi. Sex autem hujusmodi excusationes excogitatas invenio, quæ sunt ignorantia, necessitas, consuetudo, pactum seu concordia, privilegium, et justa defensio, de quibus sigillatim dicendum est.

2. *Ignorantia.* — De prima ignorantie excusatione pauca dicere necessarium est, quia, proprie loquendo, non est ex his quas nunc inquirimus. Duobus enim modis potest cogitari excusatio in hujusmodi actionibus, quæ videntur libertatem ecclesiasticam lædere. Primo, ut talis sit excusatio, quæ reddat actionem in re ipsa licitam et validam, sitque tanquam exceptio quædam a generali privilegio exemptionis; alio modo potest excusatio talis esse, quæ sufficiat excusare personam a culpa, licet actio ipsa per se spectata prava sit, quatenus est privilegio contraria. Hic ergo præsertim inquirimus prioris generis excusationem, et sic excluditur ignorantia, quia, licet interdum fortasse possit operantem a culpa liberare, nihilominus non dat jurisdictionem, et ita nec reddit actum secundum se, aut licitum, aut validum. Illo autem modo, quo ignorantia potest culpam impedire, excusatio illa generalis est omnibus delictis, et fere nihil speciale de illa in præsentibus dicendum relinquatur.

Duplex enim ignorantia hic intervenire potest, una facti, altera juris. Prior duobus modis accidere potest: primo, ex ignorantia personae circa quam actio versatur, ut si laicus clericum capiat aut judicet, putans esse laicum. Et hoc genus ignorantiae interdum excusare potest a culpa, quia potest esse invincibilis; an vero in particulari talis sit, in foro conscientiae standum erit confessioni partis, seu poenitentis, et ex circumstantiis ab eo propositis ferendum erit iudicium, in foro autem externo ex legitimis indiciis et probationibus. In casu autem dubio, an talis persona pro ecclesiastica habenda sit, necne, vel an gaudeat privilegio clericali, ad quem iudicem, laicum vel ecclesiasticum, talis causae cognitio pertineat, tractant jurisperiti, ad quos illa materia pertinet. Vera tamen resolutio est, pertinere ad iudicem ecclesiasticum, quia materia illius iudicii ecclesiastica est, ut definitur in cap. *Si iudex*, de Sent. excom., in 6, ubi fere omnia, quae in simili dubitatione fieri debent, statuuntur, et videri possunt quae late tractat Covar., in lib. Pract. Quæst., cap. 33.

3. Alius modus ignorantiae esse potest circa materiam ipsam, circa quam actio vel iudicium versatur, quia non existimatur ecclesiastica, vel spiritualis, vel non creditur ad exemptionem pertinere. Hæc tamen ignorantia interdum nasci potest ex solo defectu cognitionis ipsius materiae, de qua tractatur, et tunc est propria ignorantia facti, idemque iudicium de illa ferendum est, quod de ignorantia personae; nam est eadem ratio. Aliquando vero illa ignorantia vel dubitatio occurrit ex varietate opinionum circa jus ipsum, quomodo sæpe est inter Doctores controversia, an hæc vel illa actio sit contra libertatem ecclesiasticam, vel an cognoscere de culpa perjurii commissi a clerico, testimonium ferente in iudicio sæculari, sit ejusdem sæcularis fori vel ecclesiastici, et similia, quorum dubitatio ad ignorantiam juris revocatur.

4. *Ignorantia juris unde proveniat.* — Circa ignorantiam ergo juris advertendum est, aliquando oriri tantum ex defectu personae, ut quando in re ipsa satis constat aliquid contineri sub jure exemptionis; qui vero in contrarium operatur illud jus nescit, et ideo ignoranter exemptionem violat. Aliquando vero ignorantia vel incertitudo oritur ex re ipsa, quia, videlicet, jus ipsum occultum est, ita ut etiam apud peritos, et post diligentem inquisitionem jus dubium sit, vel sub opinione constitutum. Quando ergo ignorantia juris est

prioris modi, vix reputari potest invincibilis, saltem in ipsis principibus vel iudicibus laicis, tum quia ex vi sui muneris tenentur vel jus scire, vel ab his actionibus abstinere; tum etiam quia supponitur tale jus esse satis publicum et manifestum, ideoque vix credi potest hujusmodi personas illud invincibiliter ignorare, sed vel ex negligentia valde supina, vel, quod frequentius fortasse contingit, ex affectata nescientia, ut exercere possint jurisdictionem quam valde affectant. Dico autem *via*, propter conscientiae forum, nam in externo et ecclesiastico foro talis excusatio (ut opinor) nunquam reputabitur sufficiens; tamen in foro conscientiae aliquando poterit, juxta operantis intentionem et occurrentes circumstantias, admitti. Dixi etiam hoc præcipue habere locum in ipsis principibus eorumve consiliariis, et iudicibus qui jus scire possunt et debent, quia inferiores ministri facilius possunt per ignorantiam excusari, juxta vulgarem regulam cap. *Qui culpatur*, 23, quæst. 1. At vero quando ignorantia vel dubitatio circa jus provenit ex rei ipsius difficultate, et opinionum varietate, tunc si nihil certum et exploratum possit ex sacris canonibus colligi, servandæ sunt generales regulæ de opinionum delectu, et in hac materia est valde observandum, ut in favorem religionis, et consequenter in favorem exemptionis ampliatur potius quam restringatur ecclesiastica immunitas. Et juxta hæc judicandum est de multis singularibus casibus, quos congerit Azor, t. 1, lib. 5, c. 13 et 14.

5. *Necessitas.* — Secunda excusatio *ob necessitatem*, valde ordinaria est in hac materia, fundaturque in illo principio, quod necessitas caret lege. Contingere enim potest ut ad commune bonum reipublicæ necessarium sit, aliquid agere contra immunitatem clericorum; ergo tunc jus immunitatis non obligabit. Et confirmatur, quia hoc jus, saltem ut applicatum et determinatum ad talem materiam vel actionem, non est divinum, sed humanum; sed omne jus humanum, etiam si canonicum sit, potest in particulari casu cessare per epikeiam, propter occurrentem necessitatem, propter quam contingere potest, ut servare jus humanum in tali casu sit contra jus naturale; ergo et in præsentibus. Exemplum optimum est in c. *Pervenit*, de Immunit. ecclesiar., ubi dicitur, tempore magnæ necessitatis non excusari clericos a vigiliis in muris civitatis. Et simile est in materia tributorum, quando ad sublevandam communem necessitatem laici

non sufficiunt, nisi clerici contribuant. In materia etiam fori judicialis solet esse commune exemplum, quando deest iudex ecclesiasticus muneris suo, et laici vel clerici magnum detrimentum patiuntur, tunc enim propter necessitatem poterit iudex laicus causas expedire, etiam si in eis clerici rei sint, ut multi juris canonici interpretes affirmarunt cum Glossa, in cap. *Filiis vel nepotibus*, 16, quæst. 7, ut latius ibi, et in cap. *Qualiter et quando*, de Judiciis, tractari solet. Et maxime urgere potest hæc necessitas, si ecclesiasticus iudex omnino non inveniatur legitimus, ut in terris hæreticorum et schismaticorum sæpe potest accidere.

6. *Quid de hac excusatione sentiendum sit.* — Nihilominus tamen existimo, non esse hanc excusationem, moraliter loquendo, necessariam, saltem intra catholicam Ecclesiam. Probatur hæc assertio primo, quasi inductione quadam discurrendo per casus insinuat, ad quos omnes alii, qui excogitari possunt, reducuntur. Aut enim necessitas est in materia tributorum, vel in materia seu causis fori iudicarii. In priori materia, supra ostensum est nunquam propter necessitatem posse clericos cogi a laicis ad tributa solvenda. Nam si aliquando tenentur contribuere, vel opus aliquod communis oneris sustinere, non est ex vi legis imponentis tributa, sed ex aliqua obligatione charitatis aut communis justitiæ, et juxta canonum dispositionem. Unde in hujusmodi casibus non possunt clerici per iudices sæculares ad satisfaciendum huic obligationi compelli, sed per suos Prælatos, et secundum canonicum jus. Quod si ipsi Prælati suo muneris satisfacere nolint, ad Pontificem recurrendum est, ut eos compellat. Quod si sit periculum in mora, quia extrema vel gravis necessitas boni communis auxilium clericorum statim requirit, tunc non per modum jurisdictionis, sed per modum defensionis licere poterit, quod recta ratio ad subveniendum communi bono, vel impediendum damnum imminens, necessarium esse dixerit. Et ita in eo casu excusatio reducitur ad alteram, quæ sub nomine justæ defensionis ponitur, et infra tractabitur, declarabiturque non continere propriam excusationem seu exceptionem a generali privilegio, sed esse aliam speciem actionis ad privilegium non pertinentem.

7. Eadem fere ratio est de casibus in materia judiciali occurrentibus: nam imprimis, in c. 13, ostensum est non posse iudicem laicum propter negligentiam iudicis ecclesiastici

in causis clericorum se intromittere, quia manifeste repugnat juri canonico. Nec ex illa negligentia sufficiens necessitas insurgit, nam si iudex ecclesiasticus fuerit negligens, superiorum habet, a quo emendari possit et debeat. Quod si proximus superior etiam neglexerit, ad aliquem ejusdem ordinis magis remotum recurrendum erit, et ita usque ad Romanum Pontificem, in quo tanquam in supremo capite sistendum est; nam si ipse neglexerit, non est per regem cogendus, sed rogandus, vel cum debita submissione monendus, ut in principio libri præcedentis dictum est. Sicut in republica mere temporali ac ethnica, vel nunc in Anglia, si iudices regii in una provincia negligentes essent in administranda justitia, non possent magistratus alterius provinciae ad supplendam horum negligentiam in eorum territoriis iudicia usurpare; multo minus possent inferiores iudices ejusdem provinciae de superioribus suis jus dicere, aut eorum tribunalia titulo necessitatis usurpare, quia esset summa confusio, et injuriarum occasio. Ergo necessarium tunc est aliquem superiorem magistratum vel senatum adire, vel, si non sufficiat, usque ad regem procedere. Quod si rex ipse negligens sit, profecto nollent Reges ut inferiores sibi subditi iudicia sua emendent aut usurpent. Cur ergo volent ut sæculares iudices ecclesiasticas causas sibi arrogent sub prætextu negligentiae ecclesiasticorum iudicum? aut cur potius negligentia vel iniquitas in ecclesiasticis iudicibus, quam in sæcularibus timetur? Imo vero quia contrarium potius præsumendum est, et quia in christiana et catholica republica Prælati ecclesiastici sunt superiores laicis iudicibus seu magistratibus, ideo juxta canones possunt Prælati supplere negligentiam laicorum, non autem e converso, ut in eodem c. 13 declaratum est.

8. *Clericum, si coram aliquo superiore suo conveniri possit, non posse a laico iudicari concluditur.* — Atque hinc possumus universaliter colligere, nunquam posse sæcularem iudicem usurpare jurisdictionem in clericum prætextu necessitatis, quando aliquis Prælati ecclesiastici, sive proximus, sive remotus, adiri potuerit. Ratio generalis est, quia sola necessitas non dat jurisdictionem; sine jurisdictione autem non potest usurpari iudicium; ergo nec sub prætextu necessitatis potest aliquid fieri contra privilegium fori clericorum. Patet consequentia, quia non cessat exemptio in aliquo casu ex parte clerici, nisi

jurisdictio laici in eodem casu augeatur. Antecedens autem quoad posteriorem partem per se notum est; quoad priorem vero probatur, quia jurisdictio requirit potestatem et voluntatem superiorem, a qua proveniat; nam, licet unus homo indigeat correptione aut poena, et desit superior qui possit illum coercere, non ideo potest alius privatus jurisdictionem in illum usurpare, sed ad summum tunc ea licent, quæ ad justam et moderatam defensionem fuerint necessaria, alias non posset pax et justitia in humana societate servari. Sola ergo necessitas, ut sic, nunquam dat jurisdictionem, ideoque neque ad excusandam violationem immunitatis sufficit. Quomodo autem ad justam defensionem sufficiat, infra videbitur.

9. Solum superest casus ille ultimo loco propositus, quando clericus versatur inter paganos vel hæreticos, ubi nulli sunt Prælati, vel iudices veram ecclesiasticam jurisdictionem exercentes. Et tunc imprimis dicendum est, si status ille sit durabilis, et valde generalis in aliqua provincia, consulendum esse Summum Pontificem, si fieri possit, ut remedium adhibeat, quia ipse est supremus iudex, et ibi alius propinquior deest. Si vero aut casus est particularis et extraordinarius, aut non datur locus consulendi Pontificem, aut exequendi mandata ejus, tunc casus reducitur ad terminos juris naturalis, vel gentium, et ideo licebit uti remedio quocumque honesto secundum rectam rationem. Vel dici etiam potest, tunc posse conveniri clericum coram iudice laico jure defensionis, quia ille tunc est modus suavior se defendendi, vel jus suum conservandi aut recuperandi, aut etiam communi bono consulendi.

10. *Consuetudo.* — Tertia excusatio erat consuetudo, de qua multa in superioribus diximus, quibus non obstantibus, Doctores frequenter hoc solo nomine varias actiones exemptioni repugnantes, quæ in variis locis sunt in usu, excusare conantur. Quales sunt punire clericum ob crimen læsæ majestatis, de qua consuetudine testatur Julius Clarus, et illam dicit posse excusari per c. *Perpendimus*, de Sentent. excommunicat., supra allegatum. Unde videtur illam consuetudinem ad justam defensionem revocare, quia cum crimen illud mortem principis intentet, jure defensionis videtur princeps posse traditorem per suos ministros vel iudices interficere. Alia consuetudo referri solet de clerico, qui coram iudice sæculari testimonium dicens, de perjurio con-

vincitur, ut possit ab eodem iudice laico puniri, quando cognitionem de tali crimine ipse prævenit, quam consuetudinem in Gallia servari refert Covarr., in Pract., c. 18, num. 8.

11. Alia dicitur esse in Gallia consuetudo, nimirum, ut clerici in actionibus realibus coram iudice sæculari conveniantur, quam defendit Joannes Garsia, de Nobilit., gloss. 9, n. 49, cum Fabro, et aliis quos refert. Et similiter est ibi consuetudo, ut de quibusdam delictis gravibus iudices laici contra clericos cognoscant. Item ut clerici portantes arma prohibita, vel tempore prohibito, illis per magistratum civilem priventur, consuetudine receptum est, et defenditur, ut videre licet in Covarruvia, dict. lib. Practic., c. 33, circa fin., et lib. 2 Var., cap. ultim., in fin.; Jul. Clar. supra, n. 26; Salced., in Practic., cap. 55. In Hispania etiam solent clerici ministri regis, qui sunt a consiliis ejus, de delictis vel defectibus in suis officiis commissis visitari, inquiri ac puniri. Et in multis dubiis et controversiis inter iudices ecclesiasticos et laicos, vel in causis in quibus subditi, seu vasalli a Prælati vel iudicibus ecclesiasticis gravari conqueruntur, regia tribunalia judicant. Hæc autem et multa similia, quæ auctores referunt, sola consuetudine defenduntur, ut videri licet in Covar. supra, a c. 31, usque ad 35; Navarr., in cap. *Novit*, de Judiciis, notab. 3, num. 31; et Azor, tom. 1, lib. 5, c. 13 et 14.

12. *Consuetudo non excusat actum contra immunitatem factum.* — Nihilominus dicendum est, hanc excusationem consuetudinis nunquam esse posse sufficientem, si actus vere sit contra libertatem ecclesiasticam, et consuetudo per similes actus introducta sit. Hoc evidenter sequitur ex his quæ c. 32 dicta sunt, et ita communiter traditur ab omnibus auctoribus supra allegatis. Nam consuetudo nunquam potest derogare, vel minuere privilegium immunitatis, nec potest dare jurisdictionem laico in clericum; ergo omnis actus jurisdictionis, quem laicus exercet in clericum solo titulo consuetudinis, est actus sine jurisdictione factus; ergo est violentia contra immunitatem ecclesiasticam; ergo sola consuetudo nunquam sufficit ad culpam, seu libertatis ecclesiasticæ violationem excusandam. Quæ ratio, supposito dicto principio, est moralis demonstratio; illud autem principium, ut opinor, satis demonstratum est. Unde omnia jura canonica, quæ consuetudinem illam dicunt esse corruptelam, et tanquam damnabilem reprobant, hanc etiam assertionem aperte con-

firmant. Nam corruptela et damnabilis consuetudo non est aliud nisi frequentia peccandi; peccatum autem subsequens non excusatur propter frequentiam præcedentium, sed quodammodo augetur. Quocirca consuetudines quæ allegantur, vel aliis titulis a consuetudine distinctis excusandæ sunt, vel simpliciter reprobandæ, nam propter facta hominum non sunt jura divina vel canonica neganda, vel falsis interpretationibus corrupenda. Et ita Rota, decision. 804, q. 10, de Consuetud., in antiquis, damnat consuetudinem quamdam, quæ etiam ante schisma in Anglia vigebat, scilicet, ut rex vel ejus ministri clericos judicarent in actionibus civilibus, etiam personalibus, et in criminalibus, quando agitur civiliter. Et idem profecto etiam dicendum erit de Gallicana consuetudine, ut clerici judicentur a laicis in actionibus realibus, nisi alia via excusetur. Idemque de similibus dicendum est, ut latius prosequitur Azor, loco citato.

13. Duo autem sunt tituli, quibus similes consuetudines excusari solent. Unus est, quia facta seu actiones, quibus introducuntur, et postea defenduntur, non sunt actus contra libertatem ecclesiasticam, quia non sunt actus jurisdictionis laicæ in clericum, sed sunt actus justæ defensionis, vel reipublicæ, vel innocentium, quæ defensio non est contra libertatem ecclesiasticam. Juxta quam doctrinam actio revera non excusatur propter consuetudinem, sed potius consuetudo excusatur propter modum et titulum actionis; ipsa vero consuetudo postquam introducta est, et a viris prudentibus ac timoratis servata creditur, ad summum indicat, et est argumentum, actiones illas non fuisse usurpatæ jurisdictionis, ac proinde per modum defensionis fieri consuevisse. Atque hoc modo excusatio hæc reducitur ad ultimam infra tractandam, ideoque nunc, illa generali doctrina supposita, solum advertimus necessarium esse ut ad talem materiam, seu actionem, vere et convenienter applicetur, alioqui si materia non sit capax defensionis, quia ibi non fiebat violentia, nec morale periculum ejus, erit ficta excusatio, et de solo titulo, non vera, nec de re; oportet ergo ut et causa et necessitas defensionis supponatur, et ut in ipsa defensione debita moderatio servetur, ut infra explicabitur.

14. *Quomodo excusentur arma prohibita a clericis auferentes.* — Atque hoc titulo potest aliquo modo excusari consuetudo illa auferendi a clericis arma prohibita. Nam certe si id fiat per usum jurisdictionis, vel aliquis pu-

nitiois, non video quomodo excusari possit, quidquid Covarr. et alii sentiant. Quod ex parte sensit Navarr., consil. 27, alias 44, de Excom., num. 5, quatenus excusat hujusmodi factum, eo quod ordinatur ad impediendum aliquod delictum, additque interdum fieri per modum pacti et conventionis inter clericum et ministros justitiæ; solent enim clerici arma offerre, ne ad suos superiores et Prælatos deferantur, vel denuncientur. Quod si ita est, cessat violatio ecclesiasticæ libertatis, quidquid sit de injustitia vel turpitudine pacti. Quando vero arma tolluntur solum per modum defensionis, ad tollendam occasionem rixæ, vel periculum perturbationis civitatis, tunc non auferuntur in poenam, et ideo non videtur licere ex vi talis facti omnino spoliare clericum armis, privando illum dominio eorum, quia nullus apparet justus titulus quo id fieri possit; ergo tantum debent pro illa occasione auferri, ut postea reddantur, nisi clerici voluntarie consentiant donationi eorum, ut dictum est.

15. *Quo pacto excusetur consuetudo comprehendendi clericos in delicto compertos.* — Sic etiam honestari solet consuetudo, qua solent ministri sæcularis justitiæ clericos in delicto inventos, vel quos probabiliter præsumunt ad delinquendum incedere, detinere et comprehendere, ut suis Prælati eos præsentent; nullo enim modo id facere possunt titulo jurisdictionis, ut constat ex c. *Cum non ab homine*, de Judic., et c. *Si vero*, de Sent. excom., et cap. *Si clericus*, de Foro competent., et cap. *Si clericus*, de Sentent. excom., in 6. Unde nulla consuetudine introduci potest, ut eo modo tale factum liceat. Solet autem justificari per modum defensionis, quia expedit valde reipublicæ ut impediatur delicta, et hoc munus videtur maxime commissum ministris justitiæ sæcularis. Et ita docent Panormitan., in c. *Ut famæ*, de Sentent. excom., n. 6, et in c. *Cum non ab homine*, de Judic., ubi etiam Decius, num. 10; et Felinus ibi, et in c. *Si vero*, de Sent. excom., n. 2; et Navarr., in dicto cons., et in Sum., cap. 27, n. 83; et Julius Clar., dicto § ult., quæst. 28, n. 6. Censetur etiam ibi intervenire tacita voluntas Prælatorum, quam etiam potest interpretari consuetudo, et potest ibi sufficere, quia ibi non intervenit commissio jurisdictionis, sed tantum quidam usus facti, quo Prælati utitur ministro justitiæ ad comprehendendum subditum suum delinquentem, quod optime per sæculare brachium facere potest. Denique ad hunc modum sub hac specie defensionis ex-